

УДК 611-01:092 Лисьонков

І. І. Ільїн, О. І. Білявський

ПРОФЕСОР М. К. ЛИСЬОНКОВ — ВИДАТНИЙ АНАТОМ, ТАЛАНОВИТИЙ ПЕДАГОГ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

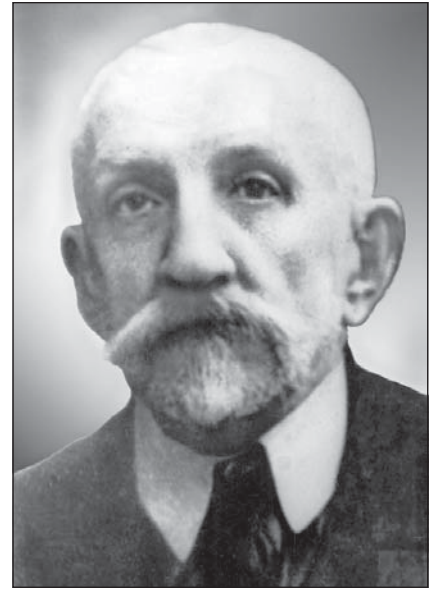
Одеський державний медичний університет

У березні 2005 р. виповнилося 140 років з дня народження видатного вченого, талановитого педагога і громадського діяча професора Миколи Костянтиновича Лисьонкова.

М. К. Лисьонков народився 4 березня 1865 року в Москві. У 1887 році після закінчення гімназії він поступив на медичний факультет Московського університету. У 1893 році після закінчення університету його залишили позаштатним прозектором при кафедрі топографічної анатомії та оперативної хірургії, якою керував відомий у той час російський хірург П. І. Дьяконов. У 1896 році після захисту дисертації «Мозкові грижі та їх лікування» М. К. Лисьонков одержав звання доктора медицини, наступного року був обраний приват-доцентом тієї ж кафедри. Надзвичайну працелюбність проявив М. К. Лисьонков ще у студентські роки. За 9 років діяльності у Московському університеті (1893-1903) він надрукував 25 наукових праць, серед яких докторська дисертація, 2 посібники та лекції з топографічної анатомії та оперативної хірургії, видані у співавторстві з професорами П. І. Дьяковим, Ф. Рейном, М. Напалковим.

У 1902 році в Одесі на медичному факультеті Новоросійського університету було започатковано кафедру оперативної хірургії та топографічної анатомії. Засновником і першим завідувачем цієї кафедри став М. К. Лисьонков. Завдяки його активній діяльності кафедра була сформована у найкоротший термін, оснащена оригінальними препаратами, виготовленими завідувачем та його співпрацівниками.

У Новоросійському університеті М. К. Лисьонков розвинув активну організаційну, наукову та суспільну діяльність. Постійно удосконалювалося викладання топографічної анатомії та оперативної хірургії. Професор Лисьонков винайшов новий спосіб виготовлення анатомічних препаратів, доповів про нього на засіданні медичного товариства при Новоросійському університеті, а пізніше, у 1916 році, надрукував його. Це був спосіб збереження анатомічних препаратів, який ґрунтувався на їх фіксації без занурення у рідину, зі збереженням їх природного об'єму та кольору. Сутність способу полягала у просякненні тканини гігроскопічними речо-

винами, які не випаровуються, а самі притягують вологу із навколишнього середовища. Професор М. К. Лисьонков виявив, що найліпшими речовинами для цієї мети є гліцерин та оцтовий калій з додаванням невеликої кількості формаліну.

Цей засіб приготування анатомічних препаратів, який професор М. К. Лисьонковим вдосконалював понад 20 років, відповідав основним вимогам. Виготовлені цим методом препарати зберігають протягом десятиріч свій об'єм та природний колір тканини. Запропонований М. К. Лисьонковим спосіб одразу набув практичного застосування не тільки серед анатомів, а й серед зоологів, які застосували його у викладанні.

Плідною була наукова діяльність професора Лисьонкова. Його перу належить 57 наукових праць, у тому числі й підручники. У 1908 році разом з професорами П. І. Дьяковим, Ф. Рейном і М. Напал-

ковим він підготував два томи лекцій з топографічної анатомії та оперативної хірургії, пізніше перероблені та доповнені новими даними. У той самий час М. К. Лисьонков написав посібник з топографічної анатомії людини, виданий у 1912 році. Спочатку він був призначений для різних медичних шкіл, витримав кілька видань і став основою класичного підручника з топографічної анатомії для вузів. Підручник, що витримав випробування часом, не втратив свого значення і сьогодні. Написаний він доступною мовою, усі частини курсу автор проілюстрував власними рисунками.

У 1917 році професора М. К. Лисьонкова було переведено на кафедру анатомії людини, якою він завідував до кінця свого життя. У штаті кафедри спочатку були: завідувач — професор М. К. Лисьонков, два старших прозектори — В. О. Бушкович та І. О. Шапшал, чотири молодших прозектори: М. С. Кахіані, М. М. Челюсткіна, Л. К. Костинич і М. Я. Зільберберг, службовці — С. К. Іванов і Л. Ф. Петров. Згодом учні М. К. Лисьонкова М. С. Кахіані, О. П. Самарій і М. М. Рязанов захистили докторські дисертації.

Лекції професора М. К. Лисьонкова були дуже повчальними як за своїм змістом, так і за простою та зрозумілою формою викладання. Прекрасна, м'яка мова та приємний тембр голосу супроводжувалися віртуозно виконаними на дошці рисунками. Кілька змахів кольорової крейди — і на дошці з'являлися контури, а потім повна картина якогось органа. На його лекціях студенти, затамувавши подих, завжди чекали нового анатомічного зображення, з появою якого все ставало настільки зрозумілим, що не потрібно було подальшого пояснення. М. К. Лисьонков чудово організував і практичні заняття. Він значно поповнив анатомічний музей препара-

тами, виготовленими за допомогою його способу. Вивчаючи розвиток та аномалії додаткових порожнин носа, професор М. К. Лисьонков зібрав понад 400 черепів, які зберігаються у музеї кафедри досі. Вивчення антропології привело до поповнення краніологічної колекції музею кафедри нормальної анатомії. Особливо цікаві антропологічні знахідки — зібрані ним черепи стародавніх племен Південно-Східної Азії.

Крім наукової та педагогічної діяльності, професор М. К. Лисьонков у Новоросійському університеті, а потім в Одеському медичному інституті розвинув активну громадську діяльність. З перших днів він приєднався до лівої групи прогресивної професури. Його діяльність особливо проявилась під час першої російської революції. М. К. Лисьонков був одним із організаторів Одеського відділення академічного союзу. Разом з професором загальної історії Є. М. Щепкіним його було обрано делегатом 2-го Всеросійського з'їзду цього союзу, який відбувся 25 серпня 1905 року в Петербурзі. Після повернення професорів Є. М. Щепкіна і М. К. Лисьонкова до Одеси за їх участі в університеті почалася боротьба за «академічну автономію», що мала вигляд жорстких дебатів, які доходили майже до особистих зіткнень між представниками лівої та правої професури. Після кількох бурхливих засідань 9 вересня 1905 року Радою університету замість реакціонера О. Н. Деревницького ректором університету було обрано представника лівого угруповання професора математики І. М. Занчевського, а 12 вересня проведено вибори деканів. На допомогу ректору була обрана комісія з 12 професорів, до якої увійшли М. К. Лисьонков, Є. М. Ланге, Б. Ф. Вериги, П. Я. Борисов та інші представники академічної ради.

Після поразки грудневого повстання чорносотенні організації активно діяли у Новоро-

сійському університеті. Але революція не була повністю придушена. Студентські сходки, особливо на медичному факультеті, набрали постійного характеру. Студенти-медики разом із радою молодих викладачів постійно чинили опір реакції. Сходки проводились у приміщеннях медичного факультету. На них були присутні багато осіб, які не мали прямого відношення до університету (матроси, робітники порту та ін.). Найбільш активну участь у цих зборах брали професори Є. М. Щепкін, М. К. Ланге, О. В. Кловський і Р. М. Оженецький, а з медиків — професори М. К. Лисьонков, Л. О. Тарасевич, Б. Ф. Вериги та П. Я. Борисов. Під час подій 1905 року, коли царський уряд для розправи із революцією провокував поліцейські погроми серед населення, М. К. Лисьонков організував у хірургічній клініці університету допомогу потерпілим. У 1906 році за розповсюдження революційних статей у журналі «Вільна школа» його було за поданням генерал-губернатора Карганова віддано до військового окружного суду. У справі з обвинувачення професора М. К. Лисьонкова відмічено, що він 10 лютого 1906 року передав у журнал «Вільна школа» свої статті, які закликали молодь до «збудження та заколоту дій». Журнал «Вільна школа» через його прогресивну орієнтацію було закрито, а М. К. Лисьонкова заарештовано та ув'язнено.

Настали роки реакції. Міццева влада за активної допомоги уряду почала звільняти з університету небажаних для неї працівників. Були звільнені професори Є. М. Щепкін, Л. О. Тарасевич і О. М. Оржанецький. Вимушені були залишити роботу проф. О. В. Кловський та інші представники академічної спілки та союзу молодших викладачів. Не бажаючи визнати обраного ректора — професора І. М. Занчевського, — комісією та деканів, праві створили не-

можливі умови для будь-якої роботи. У тяжкі роки реакції та гоніння, у роки першої імперіалістичної війни та воєнної розрухи професор М.К. Лисьонков не змінив свого ставлення до життя. Він твердо вірив у неминучу перемогу свого народу, у свято правди на Землі. М. К. Лисьонков першим привітав університетську молодь із поваленням царату. Місцева преса відмітила, що день занять після лютневої революції для студентів медичного факультету був великим і незвичайним днем. Студентів цікавило питання: «Как будут вести себя представители разнообразных течений одесской профессуры при этой встрече со студенческой аудиторией, как они откликнутся на происшедшие в России потрясения...» («Одесский листок» від 7 березня 1917 року). Ось як «Одесский листок» висвітлював події на лекції професора М. К. Лисьонкова 6 березня 1917 року: «Профессор сказал, что он завидует студентам — молодёжи, которая доживет до того времени, когда страна будет пользоваться плодами происшедшего. Я счастлив, что я, старик, дожил до сегодняшнего дня. Моя заветная мечта... — волнение помешало говорить профессору, у которого появились слёзы. Растроганная аудитория встала как один человек. Один из студентов провозгласил: «Ура профессору-демократу». Крики «Ура» и аплодисменты не смолкали в течение получаса. Оvation привлекла внимание студентов из других помещений, они сошлись в аудиторию, где читал лекцию профессор М. К. Лысенков... и шумно приветствовали взволнованного и плакавшего профессора перед величием происшедших событий».

У роки громадянської війни та воєнної розрухи, коли Новоросійський університет перебував у дуже поганому становищі, деякі професори залишили науково-педагогічну

М. К. Лисьонков (стоїть шостий справа) та В. О. Бушкович (сьомий справа) з групою курсантів. Фото 1918 року

діяльність. Втім, професор М. К. Лисьонков працював із подвійною енергією, не зважаючи на холод у неопалюваних приміщеннях, матеріальні нестатки. Щодня він вчасно приходив на лекції, незалежно від стану свого здоров'я. Його студенти розповідали, що одного разу він прийшов на лекцію зовсім хворим, із набряклими ногами, ледве пересуваючись по сходах анатомічного інституту. Лекція була прочитана, як завжди, з великим ентузіазмом. Студенти, розчулені такою відданістю науці та щирим ставленням до молоді, після закінчення лекції на руках вивели професора з аудиторії і в такий самий спосіб доставили його додому.

У 1924 році М. К. Лисьонкова було запрошено в Одеський художній інститут для ведення курсу пластичної анатомії. Працюючи там, Микола Костянтинович написав посібник з пластичної анатомії.

У 1932 році професор М. К. Лисьонков у співавторстві з В. О. Бушковичем видав відомий підручник з нормальної анатомії, який користувався великою популярністю. Після смерті Миколи Костянтиновича цей підручник на прохання його родичів був доповнений професором М. Г. Прівесом.

Любов до батьківщини, до народу та вірність справі були невід'ємними супутниками життя Миколи Костянтиновича Лисьонкова. У тяжку годину на початку Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. професор М. К. Лисьонков, 76-річна і зовсім хвора людина, прийшов у воєнно-польовий госпіталь, розгорнутий на базі клінік Одеського медичного інституту, і звернувся до керівника медичної служби Приморської армії з проханням прийняти його на службу для надання допомоги пораненим. «Я завжди допомагав у тяжкий для Батьківщини час борцям за правду людства, — сказав він, як розповідали учасники тих подій, — прийміть мене до себе, я оперувати вже не можу, але перев'язки усі пам'ятаю і буду працювати». За три тижні по тому він тяжко захворів, що не дозволило йому продовжувати роботу. Під час евакуації начальник госпіталю запропонував професору їхати разом з пораненими, але той відмовився. Помер М. К. Лисьонков у тяжкі дні облоги Одеси у віці 76 років. Його поховано на 2-му міському кладовищі 14 жовтня 1941 року. Життєвий шлях Миколи Костянтиновича Лисьонкова завжди є прикладом для багатьох поколінь медиків.

